TEATR WYBRZEŻE

CALDERON DE LA BARCA

KSIĘŻNICZKA NA OPAK WYWRÓCONA

Egz. bezpłatny

DZIESIĄTA PREMIERA 1970 ROKU
dnia 4 listopada
w Teatrze na Targu Węglowym
w Gdańsku

Dyrektor

ANTONI BILICZAK

Kierownik artystyczny
MAREK OKOPIŃSKI

Kierownik literacki
STANISŁAW HEBANOWSKI

Opracowanie graficzne:
ALEKSANDRA BALISZEWSKA-WALICKA

Don Pedro Calderon
de la Barca

Calderon de la Barca Pedro, ur. 17. I. 1600 w Madrycie, zm. 25. V. 1681 tamże, dramaturg hiszpański; najwybitniejszy z następców Lope de Vegi, czołowy przedstawiciel dramaturgii baroku w teatrze europejskim.

Po ukończeniu kolegium jezuickiego w Madrycie studiował teologię i prawo kanoniczne na uniwersytecie w Alcalá i Salamance. W 1620 przerwał studia i poświęcił się twórczości poetyckiej; 1623 zadebiutował jako dramaturg. W młodości nie pozbawionej burzliwych incydentów, podróżował po Flandrii i Włoszech. Otrzymał (1636) habit rycerskiego zakonu Santiago, wyróżnił się w wojnie katalońskiej 1640. Od 1635 dostarczał repertuaru dla sceny królewskiej w parku Buen Retiro. Po przyjęciu 1651 święceń kapłańskich był kapelanem w Toledo, a od 1663 honorowym kapelanem króla w Madrycie. Odtąd do końca życia pisał już tylko sztuki dla sceny dworskiej i dramaty typu autos sacramentales. Trzymał się na uboczu od gwałtownych sporów literackich epoki, oddając się najchętniej studiom, rozmyślaniom, kolekcjonowaniu dzieł sztuki. Jego spuścizna dramatopisarska obejmuje około 200 tytułów, w tym 80 autos sacramentales i około 120 komedii. Za życia Calderona opublikowano 5 tomów jego dzieł.

Twórczość dramatyczna Calderona nawiązuje do tematyki i techniki szkoły Lopego de Vega, przekształcając je jednak zgodnie z dominującą w XVII w. estetyką baroku. Dramat Calderona opiera się na gwałtownych kontrastach i przejaskrawieniach, zarówno w moralno-psychologicznym rysunku postaci, jak w stosowaniu środków formalnych, szczególnie stylistycznych (nadużywanie hiperboli, metafory, antytezy). Spuścizna Calderona dzieli się na kilka grup tematycznych: obok lekkich komedii intrygi i obyczajowych — dramaty o tematyce historyczno-legendarnej i współczesnej, w których konflikt opiera się zazwyczaj na bardzo drażliwym poczuciu honoru bohaterów (np. *Alkad z Zalamei*, o demokratycznej tendencji społecznej; *Lekarz swego honoru)*, utwory treści religijno-dogmatycznej (np. *Książę Niezłomny)* i filozoficznej (*Życie snem*, arcydzieło pisarza). Osobną grupę stanowią alegoryczne autos sacramentales, którym Calderon nadał skrystalizowaną postać. Stawiany przez romantyków, szczególnie niemieckich, na równi z Szekspirem, był w czasach romantyzmu uważany za sprzymieżeńca w walce z doktryną i praktyką klasycystów.

premiera

Pedro Calderon de la Barca

KSIĘŻNICZKA NA OPAK WYWRÓCONA

(La senora y la criada)

imitował: JAROSŁAW MAREK RYMKIEWICZ

osoby:

Diana . . *ELŻBIETA GOETEL*
Roberto . . *ANDRZEJ PISZCZATOWSKI*
Flora . . . *BARBARA PATORSKA*
Fisberto . *ANDRZEJ NOWIŃSKI*
Książe Parmy *ZENON BURZYŃSKI*
Laura . . *HALINA KOSZNIK MAKUSZEWSKA*
Silvia . . *MAŁGORZATA PRITULAK*
Lisardo . . *JERZY DĄBKOWSKI*
Fabio . . *LEON ZAŁUGA*
Mayordomus *WOJCIECH KACZANOWSKI*
Gileta . . *TERESA KACZYŃSKA*
Perote . . *JERZY ŁAPIŃSKI*

Reżyseria: ZBIGNIEW BOGDAŃSKI

Scenografia: ALI BUNSCH

Muzyka: HENRYK JABŁOŃSKI

Asystent reżysera: BARBARA PATORSKA

aktualna obsada na tablicy w hallu

W Polsce Calderon należy do najwcześniej znanych pisarzy hiszpańskich. Już w 1782 w Warszawie niemiecka kompania aktorska wystawiła *Alkada z Zalamei* (pt. *Der Oberatamann und die Soldaten)*, a następnie teatr polski (pt.: *Burmistrz poznański)*. XIX wieczne przekłady dramatów Calderona przez J. N. Kamińskiego *(Lekarz swego honoru*, wyst. 1827, *Otwarta tajemnica, czyli miłostki dworskie*, wyst. 1824) odbiegają dość daleko od oryginału. *Życie snem* — dramat nawiązujący do historii Polski, obok elementów fikcji literackiej wykazujący dość dużą orientację Calderona w faktach i stosunkach historii epoki Wazów — po raz pierwszy wystawiono 1826 we Lwowie (przekł. T. Chłędowskiego pt. *Władysław, królewicz polski)*, potem 1937 w Warszawie (wyst. przez Solskiego) i we Lwowie (wyst. przez W. Horzycę), Słowacki spopularyzował w Polsce Calderona swym przekładem-adaptacją *Księcia Niezłomnego* (prapremiera 17. X. 1874; z późniejszych wystawień największy rozgłos zyskały przedstawienia teatru *Reduta*, w reżyserii J. Osterwy — premiera Wilno 1926, najgłośniejsze na dziedzińcu wawelskim 1926, 1933). W 1888—89 Edward Porębowicz przełożył dramaty: *Uwielbienie krzyża* (wyst. pol. 1908), *Dwoje bram — trudna straż, Lekarz swego honoru, Alkad z Zalamei* (wyst. pol. 1889), *Miłość zza grobu, Tajna zniewaga — tajna zemsta*. Karol Baliński tłumaczył *Kochanków nieba* (1858 r.), Bolesław Wiktor i Stefan Essmanowski — *Czarnoksiężnika*. Po II wojnie światowej wydano i grano *Życie snem* w przekładzie Edwarda Boyé i *Alkada z Zalamei* w przekładzie Ludwika Hieronima Morstina. Ostatnio wybitnie utalentowany poeta Jarosław Marek Rymkiewicz przełożył *Życie snem* i spolszczył *Księżniczkę na opak wywróconą*.

Na podstawie W.E.P.

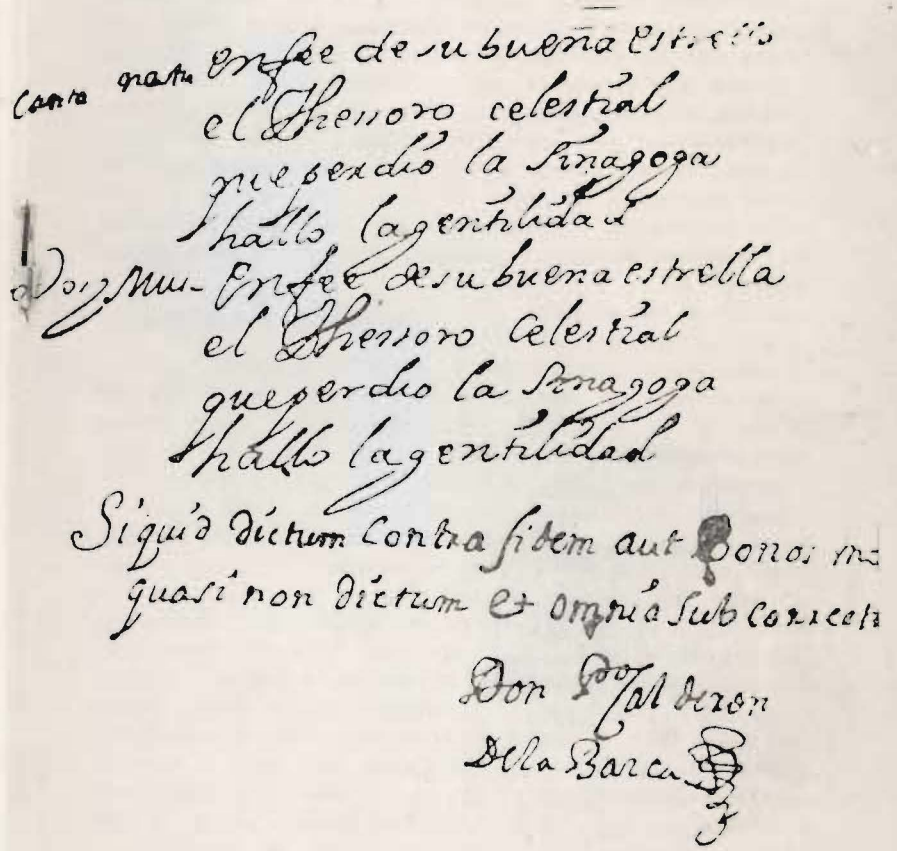

Rękopis Calderona

ZOFIA KARCZEWSKA-MARKIEWICZ

Dramaturgia Calderona jest potężnym gmachem barokowym. Harmonii jego linii architektonicznych nie narusza rozmaitość elementów ornamentacyjnych, bo są one podporządkowane wspólnej zasadzie stylistycznej i służą wyrażeniu wizji poety, z której zrodził się jego *wielki teatr świata*. W ciągu sześćdziesięciu lat pracy dla scen hiszpańskich budował Calderon ten imponujący gmach, inspirując się intelektualnymi i artystycznymi prądami swoich czasów. Barwy siedemnastego stulecia znalazły w jego teatrze odbicie niezwykle wyraziste. Tworząc w epoce wspaniałego rozkwitu malarstwa, w szerokim zakresie wykorzystywał sztuki plastyczne dla komponowania przedstawień; intuicyjnie pojmował teatr jako sztukę, w której malarstwo, muzyka i poezja odgrywają rolę równorzędną. W takim pojmowaniu sztuki teatru wyraża się prekursorstwo, a zarazem wielostronność uzdolnień Calderona; podobnie jak Wyspiański, był nie tylko poetą, ale również inscenizatorem obdarzonym genialną wyobraźnią teatralną.

z książki
Calderon de la Barca
Wiedza Powszechna, 1970

STANISŁAW BALBUS

Jarosław Marek Rymkiewicz, poeta, tłumacz, eseista, filolog, jest m. in. autorem czterech zbiorów wierszy i teorii, zwanej przez siebie klasycyzmem. Teoria ta — bądź co bądź pierwszy od czasów Awangardy manifest poetycki — stała się swego czasu przedmiotem bardzo żywej dyskusji, a wiersze należą do najciekawszych i najoryginalniejszych zjawisk poetyckich ostatniego dziesięciolecia. Wszelako u twórcy tak rozmiłowanego w paradoksach i oryginalność ma charakter nieco paradoksalny, polega bowiem na programowym posługiwaniu się tradycyjnymi, czy wręcz archaicznymi środkami ekspresji. Rymkiewicz jest poetą o umyśle wybitnie teoretycznym, skłonnym do spekulacji, zamiłowanym w konstruowaniu koherentnych systemów i mającym ambicję stworzenia uniwersalnej wizji świata. Główna wartość jego poezji nie polega jednak, choć to szczególnie dziś cenne, ani na ogromnej (czasem aż natrętnej) erudycji, wielkiej kulturze artystycznej i sprawności warsztatowej, ani też na owej teoretycznej koherencji; decyduje o niej natomiast bogata i wrażliwa wyobraźnia, a przede wszystkim autentyczny, pełen napięcia niepokój człowieka poszukującego. Każdy tomik jego wierszy, mimo tak wyraźnego piętna indywidualności stylistycznej, różni się mocno od pozostałych. Ten mistrz pastiszu i stylizacji potrafi nie tylko pozostać sobą, naśladując, jest również sobą, zmieniając się.

fragment recenzji p.t. „Pożegnanie z Wergiliuszem"
druk. Życie Literackie Nr 38 (973) z 20. IX. 1970

Calderon napisał dwie wersje tej komedii. Pierwsza nosi tytuł *El acaso y el error (Przypadek i błąd)*, druga — *La senora y la criada (Pani i służąca)*. Imitowałem wersję drugą, ale w kilku wypadkach posłużyłem się pomysłami i kwestiami z wersji pierwszej. Z *El acaso y el error* wyjąłem m. in. wersy, które posłużyły mi do zbudowania monologu Gilety w akcie III („czy to sen jest czy to jawa"). Symbole erotyczne (szafa, skrzynia etc.), które w pierwszych swoich kwestiach wyliczają Perote i Gileta, przepisałem, oczywiście, ze *Wstępu do psychoanalizy* S. Freuda. W piosence Perote i Gilety, którą wstawiłem do aktu I, rozbudowałem motyw pojawiający się m. in. w hiszpańskiej romancy *Mi zagala sus panos enjuga y tuerce*, pochodzącej ze zbioru *Laberinto amoroso* (rok 1618). Opis obrazu pasterskiego (Perote, akt I) jest parafrazą z T. S. Eliota. Kwestia, którą wypowiada Roberto w akcie III („babo pełna wszelkich jadów"), jest skonstruowana z elementów wiersza Daniela Naborowskiego *Do złej baby*. W opisach wyglądu Gilety posłużyłem się też kilkakrotnie ułamkami z wierszy J. A. Morsztyna. Drugi monolog Gilety z aktu III („może śni się może nie śni") jest swobodną imitacją wielkiego monologu księcia Segismundo kończącego II akt *La vida es sueno*" („Es verdad, pues reprimamos"). Resztę przetłumaczyłem z Calderoda lub sam napisałem.

Mój tytuł jest wzorowany na tytule, który S. Pigoń nadał pochodzącemu z roku 1663 intermedium ks. Deodata Nersesowicza (?): *Świat na opak wywrócony*.

J. M. RYMKIEWICZ

GILETA

może śni się może nie śni
może śnię bo snem jest życie
śni się wszystko i śnią wszyscy
wczoraj śniłam ja Gileta
jestem chłopką mantuańską
wczoraj we śnie miałam męża
i ten mąż mój ten wyśniony
kijem przylał mi po tyłku
jeszcze czuję gdy usiądę
lecz to sen był wszystko we śnie
a dziś śnię księżniczką jestem
a w tym moim śnie książęcym
jakiś książe śnij się książe
moim mężem chciałby zostać
wszystko śnione ze snu wszystko
suknia ma utkana ze snu
i ten pałac i ten teatr
ze snu zanim sen mój pryśnie
wszystko sen jest wszystko lotne
wszystko wiatrem darte lekkim
wszystko popiół na tym wietrze
śnisz się sobie garstko kości
śnisz się sobie śnie ulotny
lecz kto chciałby się obudzić
jeśli wie że przebudzony
będzie leżeć we śnie śmierci
czym jest życie snem jest we śnie
czym jest życie cieniem lotnym
no to śnijmy śnijmy wszyscy

fragment III aktu
„Księżniczki na opak wywróconej"

Przedstawienie prowadzi:
Barbara Dąbrowska

Sufler:
Nina Górna

Brygadier sceny:
Ignacy Dabkiewicz

Światło:
Bronisław Hajduk
Jędrzej Herrman

Rekwizytor:
Halina Majer

Kierownik techniczny:
Stanisław Matysik

Główny elektryk:
Tadeusz Kubacki

Kierownik pracowni krawieckiej:
Olga Ludmerowa
Tomasz Szwajkowski

Kierownik pracowni stolarskiej:
Maksymilian Kitowski

Kierownik pracowni malarskiej:
Edmund Nowakowski

Kierownik pracowni tapicerskiej:
Stanisław Włodkowski

Kierownik pracowni perukarskiej:
Nina Polonis

Kierownik pracowni szewskiej:
Czesław Baranowski

Kierownik pracowni mechaniczno-ślusarskiej:
Stanisław Parfimczyk

Modelator:
Marian Kujawski

Główny rekwizytor:
Stefania Kujawska

Kierownicy administracji scen:
Stanisława Staszak (Gdańsk)
Halina Zemło (Sopot)

ZGGdy-3620. 6.10.70. 3000. — M-2.

Cena 2,50 zł